طراحی و تدوین کوریکولوم آموزشی مدیریت بحران و پدافند غیر عامل ویژه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارتش

لیلا غلامحسینی[1]، ناهید محرابی

همکاران فرایند: پریسا مرسلی، آقای دکتر علیرضا خوشدل، دکتر مریم زندیان
محل اجرای فرایند: دانشکده پیراپزشکی - دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران
تاریخ اجرا: دو نیمسال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱

مقدمه و بیان مسئله: بیان اهمیت و ضرورت کاربرد انجام فرایند بر اساس نیاز سنجی‌های انجام شده)

حوادث غیر مترقبه و بحران‌ها از جمله مسایل بسیار مهمی هستند که همه ساله گریبان‌گیر دولت‌ها شده، تلفات جانی و خسارات مالی فراوانی بر آن‌ها تحمیل می‌نمایند. در بیست سال گذشته، حوادث غیرمترقبه باعث مرگ نزدیک به ده‌ها میلیون انسان شده است. در همین زمان نزدیک به یک میلیارد نفر از مردم جهان، یعنی حدود یک ششم جمعیت کره زمین، به طور مستقیم و غیرمستقیم درگیر حوادث غیرمترقبه گردیده‌اند و کشور عزیز ما نیز از این امر مستثنی نبوده است. آن گونه که آمارها نشان می‌دهد. کشور ایران دهمین کشور بلاخیز دنیا و چهارمین کشور بلاخیز قاره آسیاست. در مناطق مختلف کشور، انواع حوادث غیر مترقبه طبیعی، همچون سیل، زلزله، رانش زمین و سقوط بهمن و نیز حوادث غیرمترقبه غیرطبیعی مانند حوادث ترافیکی، سقوط هواپیما و غیره همواره در حال وقوع است. طولانی‌ترین جنگ تاریخ معاصر نیز که از جانب استکبار جهانی بر کشور ما تحمیل گردید، منجر به شهادت بیش از چهارصد هزار نفر از بهترین جوانان این مرز و بوم گردید. بیش از ۹۰٪ از مساحت کشور نیز در معرض خطر متوسط به بالا از خطر امکان وقوع زلزله قرار داد و حدوداً هر ۱۰ سال یکبار زلزله‌های بزرگی در مناطق مختلف کشور به وقوع پیوسته، جمع زیادی از هموطنان ما را مصیبت زده می‌نماید. نکته جالب توجه در این موارد، قرار گرفتن تهران با جمعیت بیش از ۱۰ میلیون نفر، در منطقه با خطر بسیار زیاد، از نظر امکان وقوع زلزله است. این در حالی است که کشورهای همسایه نیز از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند و هر از چند گاهی با وقوع جنگ در آن کشورها، کشور ما شاهد مهاجرت جمعیت زیادی بسوی مرزهاست. تمامی عوامل فوق در کنار افزایش جمعیت شهرنشین، رشد صنایع مختلف، تغییرات شدید جوی و شیوع میکروب‌های جدید و اپیدمی‌های گسترده بیانگر اهمیت امر مدیریت بحران و پدافند غیرعامل است.

پدافند غیرعامل یا دفاع غیرعامل (Passive Defense) به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که به کارگیری جنگ افزار نیاز ندارد و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تاسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد. پدافند غیرعامل به معنای کاهش آسیب‌پذیری در هنگام بحران، بدون استفاده از اقدامات نظامی و صرفا با بهره‌گیری از فعالیت‌های

۱- عضو هیئت علمی دانشکده پیراپزشکی

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-20]

غیرنظامی، فنی و مدیریتی است. اقدامات پدافند غیرعامل شامل پوشش، پراکندگی، تفرقه و جابجایی، فریب، مکان یابی، اعلام خبر، قابلیت بقا، استحکامات، استتار، اختفا، ماکت فریبنده و سازه‌های امن می‌باشد. در پدافند غیرعامل تمام نهادها، نیروها، سازمان‌ها، صنایع و حتی مردم عادی می‌توانند نقش موثری ایفا کنند در حالی که در پدافند عامل مانند سیستم‌های ضدهوایی و هواپیماهای رهگیر، تنها نیروهای مسلح مسئولیت برعهده دارند، در اکثر منابع علمی و نظامی دنیا اصول مهم پدافند غیرعامل در قالب موارد زیر ذکر شده‌است که عبارتنداز: ۱- استتار (Camouflage)، ۲- اختفا(Concealment) ، ۳- پوشش (Cover)، ۴- فریب (Deception)، ۵- تفرقه و پراکندگی (Separation & Dispersion)، ۶- مقاوم‌سازی و استحکامات (Hardening)، ۷- اعلام خبر (Early Warning) با توجه به نقش بسیار مهم و حساس نیروهای مسلح برای پیشگیری، دفاع، مقابله و بازسازی در رویارویی با بحران‌های طبیعی و نظامی برگزاری دوره‌های آموزشی مدیریت بحران و پدافند غیر عامل از ضروریات انکارناپذیر این گونه مراکز آموزشی و با تعمیم کلی‌تری در سایر دانشگاه‌های علوم پزشکی و حتی دانشگاه‌های فنی- مهندسی قابل اجرا می‌باشد.

هدف کلی و هدف‌های اختصاصی از انجام فرایند

هدف کلی

طراحی و تدوین کوریکولوم آموزشی مدیریت بحران و پدافند غیر عامل ویژه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارتش

اهداف اختصاصی این طرح عبارتند از:

۱- تدوین رسالت و استراتژی برنامه‌های آموزشی مدیریت بحران و پدافند غیر عامل

۲- تعیین شرایط کلی، نحوه اجرا و طول دوره آموزشی مدیریت بحران و پدافند غیر عامل

۳- تعیین محتوا و سرفصل دروس نظری مرتبط با مدیریت بحران و پدافند غیر عامل

۴- تعیین محتوا و سرفصل دروس عملی مرتبط با مدیریت بحران و پدافند غیر عامل

۵- تعیین محتوا و برنامه کارگاه‌های آموزشی و مانورهای عملیاتی در حوزه مدیریت بحران و پدافند غیر عامل

۶- تعیین و شناسایی منابع آموزشی متناسب با سر فصل دروس نظری مرتبط با مدیریت بحران و پدافند غیر عامل

۷- تعیین و شناسایی منابع آموزشی متناسب با سر فصل دروس عملی مرتبط با مدیریت بحران و پدافند غیر عامل

۸- تعیین و شناسایی عوامل تاثیر گذار (نیروی انسانی صاحب نظر، زیر ساخت‌های آموزش و کمک آموزشی وغیره) در امر مدیریت بحران و پدافند غیرعامل

روش اجرا

پس از تدوین کوریکولوم آموزشی مدیریت بحران و پدافند غیر عامل، برنامه به صورت پایلوت در مقاطع کارشناسی دانشجویان دانشکده پیراپزشکی اجرا و پس از ارزشیابی برنامه از طریق مصاحبه و تکمیل پرسش نامه نقاط قوت و ضعف تعیین و بازنگری‌های لازم انجام می‌گردد، با توجه به ضرورت این برنامه در سطح کلیه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی قابل اجرا می‌باشد.

نتایج (پیامدهای اجرا و محصول یا بروندادهای فرایند)

- ارتقا میزان دانش و نگرش دانشجویان در حوزه مدیریت و رهبری بحران و پدافند غیر عامل
- ارتقا میزان دانش و نگرش دانشجویان در حوزه تجهیزات، تاسیسات و ساختار مهندسی بیمارستان‌ها با برنامه آموزشی مدیریت بحران و پدافند غیر عامل
- ارتقا میزان مهارت‌های عملکردی دانشجویان در زمینه ارائه خدمات بهداشتی و درمانی در شرایط رویارویی با بحران

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-20]

سطح اثرگذاری (دانشگاه، کشوری، بین المللی)

با اتخاذ تدابیر لازم در زمینه تجهیز مراکز دانشگاهی کشور به زیر ساخت‌های اجرایی در زمینه برگزاری دوره‌های آموزشی تئوری و مانورهای عملی در ارائه آموزش‌های لازم در مقابله با بحران اجرای این برنامه به صورت یک بخش ضروری و انکارناپذیر آموزش‌های دانشگاهی در سطح کشور خواهد گردید.

انطباق سیاست‌های بالا دستی (فرایند تا چه حد کشور را با هدف مرجعیت علمی در منطقه نزدیک می‌کند)

شایان توجه است که سطح دانش و مهارت‌های عملکردی کارکنان واحدهای بهداشتی و درمانی جهت ارائه خدمات درمانی یکی از اهداف مهم و اصلی در نقشه جامع علمی کشورمی باشد و با توجه به این مطلب که مراکز درمانی نقطه اصلی و اولیه مراجعات درمانی بیماران در هنگام وقوع بحران می‌باشد، لذا اجرای این برنامه از اهمیت دو چندان برخوردار خواهد شد. عدم آشنایی دانشجویان پزشکی و پیراپزشکی از شرایط بحران و نحوه مدیریت یا مقابله با صدمات وارد شده از بحران و ناتوانی در ارائه خدمات به هنگام و مناسب موجب بروز بحران ثانویه می‌شود که به نوبه خود خسارات بسیار بیشتری نسبت به بحران‌های طبیعی برجای می گذارد. همچنین لازم به ذکر است با اجرای این برنامه در سطح ملی کشور عزیز ما به منافعی از قبیل حفظ سرمایه‌های کلان ملی کشور، بالا بردن توان دفاعی کشور، افزایش قابلیت مدیریت بحران وافزایش ضریب امنیتی و ایمنی کشور دست خواهد یافت.

نتیجه گیری شامل چالش‌ها و مشکلات اجرایی فرایند

اجرای کامل و جامع برنامه پدافند مدیریت بحران و پدافند غیر عامل نیازمند همکاری همه جانبه و مستمر متخصصان مجرب در این حوزه می‌باشد که متاسفانه با توجه به نوپا بودن این مبحث در سطح کشور ایران با کمبود افراد متخصص و متبحر جهت ارائه و تدریس واحدهای درسی این رشته روبرو هستیم.

قابلیت تعمیم و اجرا در سایر مراکز آموزشی

از طریق تشکیل کارگروه‌های آموزشی و بستر سازی مورد نیاز در سایر مراکز دانشگاهی کشور و ایجاد هسته آموزشی برتر با عنوان مرکز آموزش مدیریت بحران و پدافند غیر عامل در دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران دارای قابلیت تعمیم و اجرا می‌باشد.

استمرار (استمرار اجرای فرایند در برنامه‌های جاری آموزشی)

این دوره همگام با سایر برنامه‌های جاری آموزش دانشگاهی به صورت مستمر قابل اجرا بوده و فراگیران پس از اتمام این دوره موفق به اخذ مدرک دانش آموختگی در رشته مدیریت بحران و پدافند غیر عامل خواهند شد.

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-20]